

„БОТУША В БЪЛГАРСКАТА ЛИТЕРАТУРНА МОДА“

Дария Карапеткова. (2012). *Ботуша в българската литературна мода*.
София: ИК „Сиела“. 307 с. ISBN 9789542811688

Чавдар Парушев

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

„Ботуша в българската литературна мода“ предлага обхвато изследване на преводната рецепция на италианска литература в България в периода от Освобождението до 1989 г. Изследването се опира на добре познатия в рецептивистиката модел на излъчващата и приемащата култура. За сметка на това обаче то не предполага някоя от типичните за този род изследвания линии на проблематизация – било то през оптиката на прокаране на граници център–периферия, или ценностно йерархизиращи отношения високо–ниско или „голяма–малка“ култура).

Карапеткова успява да се изплъзне от хватката на тези „обичайни заподозрени“ сред проблемите в обсега на рецептивистките изследвания чрез един прост, но ефективен ход: да съсредоточи изследователското си внимание около интересния преводачески казус и да търси такива в пълния корпус от преводна италианска литература от избрания период, без да парцелира този корпус на значими и преводи за масовия вкус. Защото по собствените ѝ думи преводаческите и интерпретативните казуси, които рецепцията на даден автор поставя, невинно „са пропорционални на неговата важност в диахронен план“ (Карапеткова, 2012: 280).

Отказът от предполагаване на рецептивистки проблем освобождава Карапеткова да композира тялото на труда си различно от линията проблем–теза–аргументи–изводи. Вместо това изследването се разгръща подобно на ветрило, в чиято събираща основа застава преводната рецепция, от която тръгват многото посоки на влияние, които преводът на италианска литература оказва и които влияния го отварят към множество все по-широки литературни, културни, та дори обществени, икономически, политически и исторически контексти.

Научната стойност на изследването на Карапеткова, както и на всеки друг композиран по този начин труд, е най-видима именно в широтата на разгръщането на „ветрилото“ им. От друга страна, внимателното проследяване на преводната рецепция в различните контексти, през които преминава, поражда нови и необичайни перспективи към на пръв поглед добре познати проблеми. А това, от своя страна, гарантира изобилието от интересни наблюдения и неочаквани изводи, понякога надхвърлящи полетата на рецептивната естетика и преводознанието.

Композицията на ветрилото има и още едно предимство – възможността за повече от една траектория на четене, всяка от които проследява самостоятелна посока на осмисляне на преводните въздействия на италианската литература в България.

Първата прочитна писта, по която може да се осъществи завършен прочит на изследването, е предоставена за преводачите специалисти, които биха посегнали към него от професионален интерес. На тази писта Дария Карапеткова съпоставя и сравнява преводите на Дантевия *Ад* от Константин Величков (1893, 1896, 1906) с този на Кирил Христов (1935), Иван Иванов и Любен Любенов (1975), Крум Пенев (1974), като са коментирани преводни откъси от Атанас Драгиев и Милко Ралчев. Самата преводач от италиански, Карапеткова анализира различните преводачески стратегии и подходи в съпоставяните преводи, без да изпада в дребнава заядливост, но и без да спестява критики. Търсено е не да се изправят неточностите (когато ги има), а да се установи ъгълът на деформация (Карапеткова, 2012: 23). В същата методологическа рамка изследователката разглежда българските преводи на произведения на Франческо Петрарка, Уго Фосколо, Габриеле д'Анунцио, Марио Мариани, Алберто Моравия, Микеланджело Буонароти, Умберто Еко и др.

Така изследването предлага един богат корпус от съпоставени преводни фрагменти, които покриват богата парадигма от изпращащите се пред всеки художествен превод „стръмнини“, пораждани от историческия или съвременния характер на произведението; от това, дали става въпрос за превод на висока и популярна литература, на литература за деца или възрастни, на поезия или проза. Съпоставяни са различни редакции на превод от един автор, съпоставяни са българският превод с английски и руски преводни версии на същото произведение. Представени и коментирани са някои редки и по правило трудни за намиране редакции. С което книгата притежава потенциала да бъде често прелистван справочник в професионалната преводаческа или редакторска библиотека, доколкото всеки от разгледаните казуси е подбран заради своята типологичност.

Изследването предоставя втората си прочитна писта на изкушените от теорията и историята на превода изследователи. Представяйки критическата рецепция от съвременниците на преводите, които разглежда, Карапеткова

представя и развитието на критическите възгледи върху проблемите на превода както по български, така и по италиански критически източници. Всеки от преводите е коментиран едва след привличане на подходящата критическа рамка, което на практика удвоява диахронния срез – от една страна, се разгръща диахронията на рецепцията на италианската литература в България, но от друга – диахронията на критическото осмисляне на преводната практика.

Третата прочитна писта е заделена за най-широко хуманитарния поглед. Тя проследява културните, обществените и политическите полета, които преводческата практика пресича. Проследяване, което налага и известно изместване на оптиката, в която преводът вече се мисли не само като лингвистичен, стилистичен, естетически обект, а и като професия, възможност за заемане на гражданска позиция, средство за създаване на собствен обществен облик, на практика, която с пресичането си на полетата и на политическото, и на нравственото става и обект на цензура, разгорещени обществени дебати, че дори съдебни дела. С тази прочитна писта изследването проблематизира преводната рецепция отвъд шаблонната трактовка на облагородяващото културно влияние. Ето няколко примера за това.

Коментирайки преводите на Кирил Христов, Карапеткова предлага те да бъдат осмислени през един до голяма степен целенасочен опит на преводача да повлияе читателската рецепция, като ги проникне, включително и до нивото на текста, с аурата на собствената си личност, за която са характерни „страст, амбиция, скандалност и своеобразие“ (Карапеткова, 2012: 64).

Няколко страници по-късно, вклинена в коментара за Кирил-Христовия превод на Уго Фосколо, авторката вмъква кратка бележка за направения от Христов превод на мемоарите на Казанова с позоваване като източник на Владимир Свинтила, който акцентира на изключително високата доходоносност на това издание както за издателя, така и за самия Кирил Христов. Авторката привежда тази кратка бележка, за да илюстрира наблюдението си за възможността за лансиране на книга чрез обвиването ѝ в ореол от скандалност.

Струва ми се обаче, че това наблюдение отваря пътя за още едно разсъждение, което е донякъде алтернативно на поетата от Карапеткова посока. То, разбира се, е и в немалка степен спекулативно. А именно възможността постоянно съпътстващата Кирил Христов скандалност да не е просто личностен или творчески темперамент на поета, а да се е оказала и в някаква степен маска, изработена от преводача Кирил Христов, чрез която да лансира своя котируем публичен образ и в която в един момент може би се е оказал затворен – доколкото смъкването или модифицирането ѝ би разрушило постигнатото чрез нея.

Не по-малко интересни алтернативни линии на разсъждение повдига оглеждането на биографията на преводач на Фани Попова-Мутафова в книгата. За която също владееенето на италиански език и възможността да превежда

от него се е оказвало и професия, и важен източник на доходи. Всъщност професията преводач е позволила на не един от значимите за българската (а и не само за нея) литература автори да оставят своята лична творческа следа. А това наемква за един допълнителен механизъм за косвено влияние на превода върху дадена писмена култура – като тривиално материално условие за известна финансова стабилност, която да позволи създаването на собствените високи образци на културата приемник.

Изключително интересен е описаният казус около „пренаписването“ на *Името на розата* от Умберто Еко. Широко дискутираното пренаписване в крайна сметка се оказва всъщност не особено обширна авторова редакция. Която редакция обаче е подтикната от открити неточности в романа именно при многобройните преводи на чужди езици (включително и на български, благодарение на Никола Иванов (1985). Особеното е, че тази редакция е станала необходима, за да се „догонят“ именно тези преводи, в които отстраняването на неточностите вече се е случило благодарение на малка, но оправдана преводаческа намеса. Така бихме могли да кажем, че преводите за известно време са се оказали по-хубави от оригинала. Това твърдение едва ли ще стъписа много преводачи или редактори, но различното е в това, че този път санкцията-признание идва от самия автор на елегантно дошлифованото произведение.

Тези примери и в известен смисъл „дописващи“ „Ботуша в българската литературна мода“ разсъждения не бива да навеждат на мисълта, че Дария Карапеткова разглежда изследователския си материал строго в плоскостта на преводознанието. Напротив, именно извадената от нея на повърхността многопластовост на проблематиката прави възможно включването на читателя в алтернативни диалогови разсъждения.

Разглеждайки преводната рецепция на италианска литература в България за периода 1944–1989, Карапеткова отчита сложното и амбивалентно въздействие, което цензурата оказва върху литературата. От една страна, силната ѝ намеса, която практически прекъсва процесите на естествени естетически търсения както в собствените граници, така и в диалог с други европейски литератури. От друга страна, са отчетени и известни положителни въздействия. Например издаването на „Синия бюлетин“ на СБП, за чието подготвяне съставителите са имали достъп до завидно голям брой европейска периодика и издания, част от която се е промъквала и извън редакторските кабинети. Въвеждането на строги издателски и типографски критерии, преводаческите стипендии за специализация в чужбина. Задължителното оглеждане на всеки издателски ръкопис от поне двама рецензенти, технически и художествен редактор преди отпечатване в тиражи, недостижими в днешните условия на пазарна икономика. Някои от тях, както в преводно и художествено, така и в типографско отношение, ще останат най-добре изпълнените типографски

издания в историята на българското книгоиздаване. Обърнато е внимание и на случаите (за щастие не съвсем редки), в които произведения с висока художествена стойност се промушват през иглените уши на цензурата благодарение на гъвкаво написани предговори и рецензии, които представят произведенията в подходяща идеологическа светлина.

Зад шеговитото заглавие „Ботуша в българската литературна мода“ се крие едно сериозно изследване, което в същото време успява да адресира себе си до няколко читателски публики. Показва го представянето на книгата в Университетската библиотека на СУ „Св. Климент Охридски“, на която авторката очакваше малка група колеги, преводачи и приятели, малко или много пряко свързани с появата на книгата. Вместо това обаче иначе просторната читалня на Университетската библиотека не можа да побере всички дошли на премиерата, малка групичка от хора остана и в преддверието, откъдето надничаше през вратата, за да чуе думите на проф. Милена Кирова и Иглика Василева за книгата. Присъстваха, разбира се, преводачи, хуманитаристи, настоящи и бивши студенти на Дария Карапеткова, но и немалък брой просто непознати, за които книгата е първи досег с нея. Казаното по-горе може би донякъде подсказва защо изследването предизвика толкова голям спонтанен интерес и все пак вероятно е най-добре всеки читател да бъде оставен да потърси за себе си окончателния отговор.

„THE BOOT IN THE BULGARIAN LITERARY FASHION“

Chavdar Parushev, PhD Candidate

✉ Sofia University „St. Kliment Ohridski“
15, Tsar Osvoboditel Blvd.
1504, Sofia, Bulgaria
Email: ch.parushev@gmail.com